

дица – Йоаким и Анна, като доказателство за човешката природа на Христос. В люнетата над входа е изобразена св. Марина, която удря с чук беса изкусител Велзевул. Добре обмисленото разпределение на сцените показва, както и в други наши паметници, задълбочено познаване на църковната символика. Върху южната външна стена е изобразено семейството на ктитора – боляринът Рутеш със съпругата си и синът им Константин. (За отбелязване са едноглавите орли върху дрехата на ктиторката.)

109

Паметникът е много интересен от стилова гледна точка. Стенописите са работени от двама майстори, единият от които, по-опитният, е възпитан в традициите на палеологовската живопис и напомня майстора от притвора на ивановската „Църква“. Вторият, по-сух, графичен и необичаен от гледна точка на разглежданите дотук паметници, напомня някои романски стенописи или по-вероятно – техните стари образци от Кападокия. Богатата цветова хармония на стенописите е изградена предимно в топли червеникави тонове (дори плътта на лица и тела е кафеникаво-оранжева), но те се уравновесяват от прилагането на допълнителни тонове, а и на приглушаващи общото звучене сребристосиво (може би е било светлосиньо), по-тъмносиво, студено зелено, пурпурнолилаво и черно. Това богатство и равновесие на колоритния строй дава право още на К. Миятев да свърже стенописите на „Св. Марина“ с Търново²¹¹. Редица детайли в иконографията обаче и тук водят до старите паметници от Западните Балкани, например Костур, с което свидетелстват за устойчивостта на местната иконографска традиция²¹². Живописата в „Св. Марина“ показва смесването на местна почва на различните течения и традиции през епохата – не само тяхното съжителство, но и взаимното им проникване, което е налице и в други наши паметници и което тук е дало интересни резултати.

110

Хубави, изтеглени пропорции на фигурите с малки глави и внимателна, иконописна по тип моделировка на плътта виждаме в стенописите на параклиса „Преображение Господне“ в най-горния етаж на Хрелювата кула в Рилския манастир²¹³. Забележителна е тематиката на тези стенописи. Източната част на параклиса – наоса – има шесторебрен купол, в центъра на който е изобразен Христос Емануил, символ на божествената премъдрост. Около него седем полуголи фигури символизират даровете на Светия дух (седемте стълба на мъдростта). Под тях се разгръща „Божествената литургия“, в която участват четири групи светци: йереи, царе пророци, мъченици и апостоли. В пандантивите, както обикновено, са изобразени евангелистите. В двете странични конхи и люнетата над западната врата са запазени най-ранните три известни сцени от Житието на св. Иван Рилски. По стените са изписани светци монаси и отшелници. Не помалко интересна е украсата на западното помещение – притвора. Ангелите в императорски дрехи, запътени с поклон към изток, под медальон с бюста на Христос Вседържител в купола напомнят украсата в куполите на „Св. Георги“ в София и „Св. София“ в Трапезунд. Около Вседържителя са изобразени небесните светила, а между ангелите – серафими. По стените на помещението се разгъват илюстрации на стихове от Давидовите псалми (пс. 146, 149 и 150), като върху различните части на стените са изобразени отделни групи, хвалещи Господа, между които най-интересна е тази на музикантите. Подобни изображения има в стенописите на Марковия манастир (Скопско) от около 1376 г. („Божествената премъдрост“ в купола) и в притвора на лесновската църква „Св. Архангел Михаил“ от 1349 г. – Давидовите псалми²¹⁴.

❖

111

112

113

Дълго време стенописите са били замазани с вар, което е повредило най-горния слой, и днес те изглеждат по-плоски и мъртви, отколкото са били в действителност. Дрехите, украсата на изображенията, самите пропорции на фигурите дават основание да ги датираме по-късно от публикувания ги Л. Прашков, който смята, че са създадени веднага след изграждането на кулата в 1335 г. Особено характерна е иконописната, силно изтъкваща обемите моделировка на плътта, която е един от белезите на живописата от втората половина и края на XIV в. и от следващия – XV в. Най-ранните примери за този тип моделировка виждаме при един от майсторите в църквата „Богородица Перивлептос“ в Мистра, рисувал „Божествената литургия“ през третата четвърт на XIV в.²¹⁵

До неотдавна се смяташе, че първият стенописен слой в църквата „Св. Димитър“ в Търново, където според преданието в 1285 г. е обявено въстанието на болярите Асен и Петър, датира от края на XII в., тъй като въстанието е обявено при освещаването на църквата²¹⁶. Доскоро там личаха фрагменти от изображенията на църковни отци в абсидата, единия със свитък, от който личи текстът на Богородичната молитва от литургията²¹⁷. Проведените в началото на миналото десетилетие реставрационни работи от НИПК²¹⁸, довели до разкриване на повече фрагменти от първоначалната живопис, значително променят картината. Днес са разчистени и образите на църков-

❖